

DROBNOSTI

Božena Němcová na hostině v jihlavském pivovaru

O pobytu Boženy Němcové v Polné se zmiňují všichni životopisci velké spisovatelky a tato etapa jejího života inspirovala i beletristy (např. Josef Pavlík, Krásná venkovanka, na pokračování v deníku Rovnost od 1. 12. 1972 do 18. 1. 1973). Všechny okolnosti polenského pobytu Němcové důkladně přešetřil historik Bohuslav Hladík a výsledky svého bádání publikoval ve dvakrát vydané brožuře Božena Němcová a Polná (1976, 2. dopl. vyd. 1983). Díky tomu, že se seznámil se všemi polenskými materiály, jimž dosavadní životopisci Němcové nevěnovali pozornost, opravil Hladík i některé drobné omyly, jež se v literatuře o Němcové tradovaly již z minulého století. Jeho práce je příkladem toho, jak může důkladné studium regionální historie obohatit i "katedrovou" literární vědu, a to i tam, kde jde o látku tak důkladně probádanou, jako je životopis Němcové.

Nikdo však si zatím, pokud vím, nevšiml krátkého pobytu manželů Němcových v Jihlavě. Pavlík sice má své povídky epizodu o přenocování v Jihlavě cestou do Vídně, jde však o zcela volnou fabulaci - vymyslel si dokonce, že se Němcová v Jihlavě setkala s Havlíčkem. O návštěvě Jihlavy víme ze stručných autobiografických poznámek Boženy Němcové,

ve které publikoval Vincenc Vávra a po něm Miloslav Novotný ve svém monumentálním, bohužel však nedokončeném díle Život Boženy Němcové - Dopisy a dokumenty 1 - 6 (1951 - 1959, díl 1, do r. 1848, Praha 1951). Z Polné odjížděli Němcovi někdy v polovině roku 1842 po přeložení Josefa Němce do Prahy. V zápiscích Němcové se této cesty týká následující odstaveček: "Rozloučení s Polnou - Cesta do Jihlavy - Kněz letí z bordelu - Hostina v pivovare - Tys pěkný pán..." To, že se Němcovi v Jihlavě zúčastnili "hostiny v pivovare", patrně souvisí s tím, že Němec jako úředník důchodkového úřadu vybíral i potravní daň z piva. Zápisy Němcové jsou jen stručné poznámky psané pro vlastní potřebu, jako podnět pro pozdější oživení vzpomínek. Proto se už zřejmě nikdy nedovíme, co znamená větička "Tys pěkný pán..." a proč jakýsi kněz za letního večera v roce 1842 spěšně vyběhl (či byl vyhozen) z jihlavského veřejného domu. Důkaz, že Božena Němcová na návštěvu Jihlavy nezapomněla, přináší Dobrý člověk (1858), jedna z jejích nejkrásnějších povídek. Dívčí hrdinku tohoto dějově pestrého vyprávění, půvabnou Madlu, nutí otčím i vlastní matka k sňatku s bohatým, ale zlým a nehezkým mlynářem. Madlenka se rozhodne, že nenáviděnému ženichovi uteče do Vídně, kde chce vstoupit do služby. Do Vídně ji provází "dobrý člověk" forman Hájek, který na svých třech

vozech pravidelně vozí výrobky z Náchodska do "císařské rezidencí" a přiváží "tamodtud jiné potřebné zboží" zase zpět. Mezi nemnoha místy, která Němcová při popisu Madliny a Hájkovy cesty do Vídně jmenuje, je i Jihlava: "Při takových a podobných rozprávkách cesty ubývalo. U Jihlavy viděla Madla zase jiný kroj a Strnad i Stehlík obdivovali jihlavskou náves. Hájek je ale poučil, že se říká v městě náměstí. A za Jihlavou byli už v Moravě a zase bylo čemu se diviti..."

Jiří Rambousek

Znovuobjevený fotbalista Matyáš Šindelář

Někteří fotbaloví příznivci znají dodnes jméno jednoho z nejlepších meziválečných fotbalistů Evropy i světa Matyáše Šindeláře, hráče vídeňské Austrie a mnohonásobného rakouského reprezentanta. Donedávna jen opravdoví fotbaloví odborníci a někteří místní pamětníci věděli, že jeho rodnou obcí je Kozlov u Jihlavy.

Matyáš Šindelář se narodil 10.2.1903 v malém domku č.9, který stojí dodnes uprostřed vsi pod hrází rybníka na návsi. V domku byla až do počátku 20. století obecní kovárna a také dva Matyášovi předkové zde jako kováři pracovali. Do Kozlova přišel jako první z rodu Šindelářů Matyášův pradědeček Jan, když se místo kováře uvolnilo po předčasném úmrtí jeho předchůdce Josefa Jeřábka v r. 1835. Předtím pracoval jako kovářský mistr v Zašovicích u Třebíče. Domek již není téměř 30 let obydlen a je nyní používán jako hospodářské stavení u domu č. 54. Při stavebních úpravách ve 2.polovině 60. let byla přední část domku ubourána, větší část stavení se zachovala.

Matyášovým otcem byl Jan Šindelář, pracující jako dělník, matka Marie, rozená Švengrová, byla dcerou domkáře Jana Švengra z Kozlova č. 68. Když byly malému Matějovi asi 2 roky, odešla celá rodina za lepší obživou do Vídně a v Kozlově nikdo z nich nezůstal. Proto povědomí o narození slavného kozlovského rodáka téměř zapadlo, jen někteří dříve narození pamětníci si vzpomínají na jeho matku, která jezdila ještě počátkem 40. let na návštěvu k rodině Bolfanových v č. 19.

Fotbal začal Matyáš hrát v klubu Hertha, v r.1925 přestoupil do Austrie a o rok později sehrál v Praze svůj první reprezentační zápas za rakouské národní mužstvo. Rakousko v něm vyhrálo nad Československem 2:1 a Matyáš vstřelil svůj první reprezentační gól. Rakušané měli kolem r. 1930 vynikající reprezentační tým (Wunderteam), Šindelář v něm nastoupoval ve středu útoku a byl v té době jedním z nejlepších fotbalistů na světě. Mistrem Rakouska se však nikdy nestal, Austria končila většinou až uprostřed tabulky. Rakousko reprezentoval i na mistrovství světa v Itálii v r. 1934, kde byli Rakušané vyřazeni až v semifinále. Na dalším mistrovství světa v r.1938 ve Francii již nehrál, jeho reprezentační kariéra byla u konce a tím také ušel tomu, k čemu byli přinuceni někteří jeho mladší spoluhráči a reprezentanti nastupovat po anšlusu Rakouska za německé národní mužstvo. Jeho život skončil předčasně a tragicky v pouhých 36 letech, zemřel ve Vídni 22. 1. 1939.

S Matyášem se velmi dobře znal a jeho fotbalové umění od malička obdivoval, jako ostatně všichni vídeňští kluci, také Josef Bican, bývalý hráč vídeňského Rapidu a od r. 1937 pražské Slávie. Když o 10 let mladší J. Bican v r. 1933 v reprezentaci začínal, byl Šindelář již pomalu za zenitem své výkonnosti. To, že mohl nastoupit ve svém prvním reprezentačním zápase vedle Šindeláře, považoval J. Bican za poctu a sehráli spolu ještě řadu mezistátních střetnutí. Obě rodiny bydlely ve Vídni blízko sebe ve stejné ulici (na Quellenstrasse v X. okrese-Favoriten), a proto byl pan Bican velmi překvapen, když se dověděl, že Matyášův rodný dům nestojí ve Vídni, ale v jedné vsi na Českomoravské vrchovině. Matyáš totiž mluvil dobře německy a J. Bicana nikdy nenapadlo pochybovat o tom, že by Šindelář nebyl rodilým Vídeňákem. Velmi rád si přijel 1. 12. 1994 prohlédnout domek, v němž rodina Šindelářova před odchodem do Vídně bydlela, a také matriční zápis o jeho narození na obecním úřadě v Lukách. Tato žijící legenda našeho fotbalu se podělila o některé podrobnosti ze života M. Šindeláře i o své názory na současný fotbal.

Svou návštěvou pan Bican pomohl Kozlovským znovuobjevit svého slavného ro-

dáka a místní fotbalisté mají vzory více než důstojné.

Poznámka: O návštěvě J. Bicana v Kozlově přinesly podrobnější zprávu Jihlavské listy č. 99 ze 13. 12. 1994, měsíčník Fotbal 1995, č. 1 a Loucký zpravodaj, 1. čtvrtletí 1995.

Vlastimil Svěrák

Kamenné nebe Telčanů

Do slovníků umělců pracujících dlátem či štětcem nepatří jen věhlasná jména těch, kteří se světově proslavili, nýbrž i ti, kteří pracovali pouze v určitém regionu a o nichž věděli naši předkové, ale jejichž jména zůstala utajena budoucím pokolením. To platí i o sochaři "kamenného nebe" Na dláždě v Telči, jenž tento chodník ozdobil galerií devíti soch, které dovedou každého k nejstarší telčské svatyni, do kostela Nanebevzvané Panny Marie. Sochy v barokním slohu byly vytvořeny v letech 1750 - 1770 a jejich autorství je připisováno různým autorům; Josef Rampula soudí na Františka Josefa Hamba, prof. Miloš Stehlík uvádí jako autora Kašpara Obera.

Na autora soch Na dláždě upozornil již jihlavský rodák Heinrich Marzy, který mezi moravskými umělci uvádí jako výborného sochaře Sebalda, který měl dílnu v Telči a později se odstěhoval do Dačic. Podrobnější údaje poskytují J. P. Cerroniho Skitze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren, strana 18: "Sebald, výborný sochař, jehož rok narození mi dosud není znám. Z jeho prací vynikají v Telči ony krásné sochy z kamene mnoha svatých, počtem asi 20, které vedou z města ke Špitálnímu kostelu Matky Boží... Tento umělec zprvu bydlel na Předměstí (Podolí), před jeho domem jsem před 40 lety viděl ležet poloopracované sochy, pak přesídlil do Dačic, kde asi před 22 lety dokončil svůj život."

Osobou tvůrce sochařské výzdoby Na dláždě Sebalda Kelbla (*17. 8. 1706, + ?) a genealogií jeho rodu, který pocházel ze Zetwingu (dnes Cetvin) u Kaplice v jižních Čechách a z něhož vzešlo více sochařů, jsem se zabýval podrobněji v práci *Kamenné nebe*

Telčanů (Telč, nákl. vl. 1993), kterou lze zakoupit ve všech telčských kostelech.

Bohumil Pavlů

Poznámka redakce: Přes závažnost autorových tvrzení v brožuře *Kamenné nebe Telčanů* ji ponecháváme bez komentáře, předpokládáme však, že vyvolá diskusi, k níž bychom chtěli dát prostor na stránkách našeho sborníku.

Třeštské betlémy

Bezmála 200 roků uplynulo od chvíle, kdy první z tvůrců malovaných papírových betlémských figurek v Třešti, soukeník, písmák a kronikář František Jabůrek (1779 - 1848), vzal do ruky miskou s barvou a štětec a začal vytvářet kouzelné postavičky. Následovala jej celá řada dalších autorů papírových betlémů. Asi totéž, ale o padesát let později, udělal truhlář Matěj Suchý (1820 - 1909), jen s tím rozdílem, že vzal do ruky špalíček dřeva a nůž a vyřezal prvního dřevěného betlémáčka. Jeho následovníci v tom pokračují až do dnešních dnů.

Stavění betlémů od původních papírových až po dnešní dřevěné mělo pochopitelně své vzory. Papírové betlémy vznikaly pod vlivem třeštských betlémů, dřevěné pod vlivem blízké Jihlavy a svoji roli zde sehrály figurky tyrolské a králické. Tvorbu dřevěných figurek zapříčinil rozvoj nábytkové výroby v Třešti a především výroba řezbovaného nábytku a hodinových skříní vytvořila podmínky pro vznik lidového řezbářského umění.

Třeštské betlémy prošly několika vývojovými fázemi hlavně co do tvorby krajiny. Původní terasovitá krajina vytvářená z kašírovaného pomalovaného papíru s použitím pařezů nahrazujících skály, mechu a dalších přírodnin se změnila v krajinu blízkou Vysočině a v dnešní době u mnoha betlémů v romantickou skálami a stržemi oplývající krajinu. Celá dioráma betlémské krajiny je ukončena malovaným "lončoftem" (pozadím), který ji opticky prodlužuje a zároveň i ukončuje.

Tvorbu betlémských figurek nejvíce ovlivnila činnost lidových řezbářů Boudných z Brtnice.

Ale to již v Třešti začala tvořit rodina Brázdů (od prvního Jana (1824 - 1914), přes několik generací k poslednímu Josefovi (*1936)), k nimž se v průběhu let následujících přidalo na 50 dalších řezbářů, kteří vytvořili vlastní styl co do formy i obsahu. Dnes působí v Třešti více než 10 lidových řezbářů betlémských figurek; to dává záruky jak vzniku nových betlémů, tak předpoklad k pokračování betlémské tradice ve městě.

Nelze opomenout tvorbu staveb měst, domů, selských stavení a "zbořenišť" (místo narození), kde vynikali již zmínění Brázdové, Václav Musil (1873 - 1964) a samozřejmě mnoho dalších. Od staveb pojatých v orientálním stylu až po třeštské motivy, to vše lze na betléměch v Třešti vidět.

Betlémů se v současné době staví v rodinách kolem 40, a to od malých a stolních až po betlémy o základně 4,5x2 m, z toho kolem 15 jich je přístupných pro návštěvníky. 200 roků nepřerušeně trvající stavění betlémů v Třešti opravňuje k vyslovení závěru, že třeštské betlémy představují ojedinělou a pravděpodobně jedinou současnou "živou" betlémskou tradici v celé České republice.

Jan Kessler

Poznámka redakce: Vážnější zájemce o betlémy a betlémské umění upozorňujeme na publikaci Antonína ROHÁČKA, Karla BRÁZDY a Jana KESSLERA *Třeštské betlémy* (Třešť 1994), kterou rozšiřuje nakladatelství Zlatý dvůr v Třešti.

Studna u domu čp. 10 v Rounku

Vedle vjezdu do dvora stával malý přístavek, ve kterém byla skryta studna. Dokazuje to několik dobových fotografií. V padesátých letech byl vjezd zbořen a studna zaházena. Staronový majitel se rozhodl pro rekonstrukci části domu, při níž došlo i na obnovu studny. Po velmi pracném vyčištění bylo zjištěno, že celková hloubka je 8,5 m a průměr 1 m. Do hlouky cca 7 m je roubena lomovým kamenem, zbývající část tvoří skála (křemen). Asi v hloubce 8 m je vytesán kříž o velikosti 15 cm. Nad ním,

v místě kde je homina zvětřalá, vytvořil neznámý autor dva vrypy iniciál IHS s křížem, přičemž v jednom případě je písmeno S obráceně. Inspirací byl pro autora pravděpodobně oltář v nedaké kapli sv. Antonína, postavené v roce 1737. Další zajímavostí je, že obdoba těchto iniciál se objevuje na kameni před vjezdem do Rounku. Velikost obou znaků je stejná, v jednom případě se opakuje i obrácené písmeno S.

Ze starých pozemkových knih ve Státním okresním archivu Jihlava se dozvídáme, že grunt vlastnil Joseph Ranchenstein. Roku 1689 jej koupil Hans Wesely. Jeho rodu patřil grunt do roku 1861, kdy byl prodán Mathiasu Siegelovi. Není bez zajímavosti, že na kupní smlouvě z 12. března 1783 je podepsán Leopold Wesely, který jako jediný uměl psát. Předpokládejme, že psát uměl i Hans Wesely, který v roce 1713 patřil k největším zdejšími hospodářům. Vlastnil mimo jiné 7 krav a 6 volů, takže spotřeba vody byla v jeho případě značná. Malý rybníček na konci vesnice určitě nestačil, proto to byl možná právě on, kdo při opravě studny provedl vrypy písmen IHS a možná tak označil i kámen před vesnicí. Kříž na dně studny je jistě starší, napovídá tomu jeho tvar.

Studny u ostatních domů v Rounku jsou dnes zasypány a určit místo, kde se nacházely, je takřka nemožné; pouze u domu čp. 6 je zasypaná studna ještě přikryta dvěma plochými kameny.

Ladislav Vilímek

Hraniční kámen ve Vyskytné nad Jihlavou

Jižně od vesnice, asi 200 metrů za posledním domem čp. 90 při málo zratelné cestě, vyčnívá z travního porostu část balvanu vysoká asi 30 cm a dlouhá 70 cm. Po odstranění lišejníkového porostu na něm byla objevena písmena P. A., psaná hůlkovým písmem o výšce 11 - 13 cm.

Při podrobném studiu mapy z roku 1780 ve Státním okresním archivu Jihlava bylo možno vystopovat, že jde o místo mezi parcelou No. 8.7 - 938 a parcelou No.18.8 - 2087.

První vlastnil v této době Joann Saler, druhou Andreas Platt. Písmena bezpochyby znamenají monogram posledně jmenovaného, kterému mimo jiné patřila i parcela přes cestu. Obýval v té době velký grunt čp. 18. Jeho otec, rovněž Andreas Platt, vlastnil grunt čp. 15; lze se však domnívat, že kámen na hranicích pozemku pochází až z druhé poloviny 18. století, kdy už byl majitelem jeho syn.

Po rozpadu JZD, kterému hraněcí kámen překážel při průjezdu samosběracích vozů, jej snad nový majitel ponechá na svém původním místě, neboť v celém katastru není žádný podobný.

Ladislav Vilímek